

Dariusz Kusz

Politechnika Rzeszowska

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE NAKŁADÓW INWESTYCYJNYCH ORAZ POZIOM WSPARCIA PUBLICZNEGO INWESTYCJI W ROLNICTWIE POLSKIM

REGIONAL DIFFERENTIATION OF INVESTMENT OUTLAY AND PUBLIC SUPPORT OF INVESTMENTS IN POLISH AGRICULTURE

Słowa kluczowe: nakłady inwestycyjne, zróżnicowanie regionalne, wsparcie publiczne

Key words: investment outlays, regional differentiation, public support

Synopsis. Przedstawiono poziom zróżnicowania w aktywności inwestycyjnej rolników, a także w pozyskiwaniu środków pomocowych UE przeznaczonych na restrukturyzację i modernizację rolnictwa w Polsce. W województwach o wyższym poziomie nakładów inwestycyjnych oraz większym potencjale produkcyjnym rolnictwa, poziom wykorzystania środków pomocowych jest większy.

Wstęp

Rolnictwo polskie charakteryzuje się znacznymi dysproporcjami w rozwoju. Różnice te szczególnie widoczne są pomiędzy północno-zachodnią a południową częścią Polski. Dotyczą one poziomu wyposażenia gospodarstw rolniczych w czynniki produkcji, a także efektywności gospodarowania. Obecny poziom zróżnicowań regionalnych w rolnictwie polskim jest znaczny. Regiony bardziej rozwinięte cechuje zwykle wyższy poziom efektywności nakładów, co z kolei sprzyja ich dalszemu dynamicznemu rozwojowi, w przeciwieństwie do regionów mniej rozwiniętych, które mogą podlegać degradacji [Zawalińska 2009].

Ważną rolę w poprawie pozycji konkurencyjnej gospodarstw rolniczych pełnią inwestycje. Inwestycje w rolnictwie polskim przyczyniają się do zmian strukturalnych i są jednym z najistotniejszych elementów rozwoju zarówno na szczeblu gospodarstwa rolniczego, regionu lub też całego sektora rolnego [Kusz 2008]. Działalność inwestycyjna rolników szczególnie jest istotna i konieczna w procesie modernizacji i restrukturyzacji gospodarstw rolniczych [Hüttel i in. 2010].

Integracja polskiego rolnictwa stworzyła możliwość finansowania rozwoju gospodarstw rolniczych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej [Kulawik 2004]. Pozwoliło to znacznej grupie gospodarstw rolniczych dostosować się do standardów unijnych oraz poprawić pozycję konkurencyjną, a także może przyczynić się do zmniejszenia dysproporcji regionalnych w rolnictwie polskim [Kusz, Ruda 2010].

Celem artykułu było zaprezentowanie i ocena wartości nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim oraz poziomu wsparcia finansowego z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej działalności inwestycyjnej w ujęciu regionalnym za lata 2002-2009.

Metodyka badań

Materiał empiryczny stanowiły dane ze sprawozdań z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) oraz dane z roczników statystycznych GUS. Zgodnie ze statystyką masową za nakłady inwestycyjne uznaje się nakłady finansowe lub rzeczowe, których celem jest stworzenie nowych środków trwałych lub ulepszenie (przebudowa, rozbudowa, rekonstrukcja lub modernizacja) istniejących obiektów majątku trwałego, a także nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji. Wartość nakładów inwestycyjnych przedstawiono łącznie dla rolnictwa i łowiectwa – dział 01 według Polskiej Klasyfikacji Działalności – zgodnie z zaklasyfikowaniem działalności inwestora (podmiotu gospodarki narodowej), z wyjątkiem nakładów na obiekty niezwiązane z jego podstawową działalnością, które zakwalifikowano do odpowiednich sekcji i działów według kryterium przeznaczenia obiektu.

W celu wyrażenia nakładów inwestycyjnych w cenach stałych wartości podane w cenach bieżących przeliczona na ceny stałe z 2009 roku, dokonując korekty w oparciu o wskaźnik cen towarów i usług inwestycyjnych zakupywanych przez gospodarstwa indywidualne.

Natomiast analizując poziom wsparcia publicznego działalności inwestycyjnej gospodarstw rolniczych w Polsce skupiono uwagę na działaniach wspierających w całości i w sposób bezpośredni działalność inwestycyjną rolników związaną z modernizacją gospodarstw rolnych. Analiza dotyczyła zrealizowanych płatności w ramach następujących działań: SAPARD działanie 2 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”; SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004 – 2006” działanie 1.1 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”; PROW 2004-2006 działanie 6 „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” oraz PROW 2007-2013 „Modernizacja gospodarstw rolnych”. W przypadku działania PROW 2007-2013 „Modernizacja gospodarstw rolnych” uwzględniono w analizie wartość zrealizowanych płatności według stanu do dnia 31.12.2009 r.

Wyniki badań

Analizując poziom nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim (tab. 1) stwierdzono, że w przeliczeniu na jedno gospodarstwo średni poziom nakładów inwestycyjnych wyniósł 1233 zł. Najwyższą aktywnością inwestycyjną charakteryzowały się gospodarstwa rolne z województw zachodniopomorskiego (3184,6 zł), warmińsko-mazurskiego (2913,4 zł) oraz wielkopolskiego (2806 zł), zaś najniższym poziomem charakteryzowały się gospodarstwa rolne z województw: podkarpackiego – tylko 357,8 zł oraz małopolskiego – 374,3 zł. Różnica w poziomie nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo pomiędzy województwem podkarpackim i małopolskim a zachodniopomorskim była prawie dziewięciokrotna. Różnice te wynikają z przeciętnej wielkości gospodarstw rolniczych, gdzie w województwach zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim oraz wielkopolskim gospodarstwa są 4-7-krotnie większe obszarowo niż w województwie podkarpackim i małopolskim. Fakt występowania dużych obszarowo gospodarstw rolniczych powoduje, że kwota wydatków inwestycyjnych rozkłada się na mniejszą liczbę podmiotów [Kusz 2009, Mikołajczyk 2008]. Także województwo podkarpackie i małopolskie należy do regionów kraju o najniższym poziomie inwestycji w rolnictwie w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Najwyższy poziom (2025,5 zł) zanotowano w województwie zachodnio-pomorskim (tab. 1).

Tabela 1. Poziom nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim oraz w poszczególnych województwach za okres 2002-2009 roku (średnio w roku – ceny stałe z roku 2009)

Table 1. The level of investments in Polish agriculture and in each province in 2002-2009 (average in year – constant prices of 2009)

Województwo/ Province	Poziom nakładów inwestycyjnych/The level of investments			
	na 1 gospodarstwo rolne [zł]/per one farm [PLN]	na 1 ha UR [zł/ha]/per 1 ha AL [PLN/ha]	na 1 pracującego w rolnictwie [zł]/per one employed person in agriculture [PLN]	w stosunku do wartości brutto środków trwałych w rolnictwie i łowiectwie [%]/as a percentage of gross value of fixed assets in agriculture and hunting [%]
Polska	1233,0	1404,6	1576,1	2,47
Dolnośląskie	1434,9	988,6	2516,8	2,30
Kujawsko-pomorskie	1797,0	857,0	1628,6	2,21
Lubelskie	870,3	443,3	901,6	2,08
Lubuskie	1916,6	1472,6	3969,9	3,35
Łódzkie	1158,4	590,6	1202,4	2,26
Małopolskie	374,3	266,9	692,6	1,86
Mazowieckie	1329,8	689,9	1427,9	2,52
Opolskie	2034,8	1189,5	2719,8	2,86
Podkarpackie	357,8	264,1	697,7	1,71
Podlaskie	1956,2	893,7	1616,1	2,66
Pomorskie	2250,5	1216,5	2612,1	2,55
Śląskie	574,8	569,9	1703,1	2,12
Świętokrzyskie	690,4	364,8	767,7	2,03
Warmińsko-mazurskie	2913,4	1562,4	3331,6	2,70
Wielkopolskie	2806,0	1356,2	2615,1	3,13
Zachodniopomorskie	3184,6	2052,5	5019,8	2,97

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych 2005-2010
Source: own study based on Roczniki Statystyczne 2005-2010

Szczególną wartością poznawczą ma wskaźnik wartości nakładów inwestycyjnych przypadających na 1 pracującego w rolnictwie. Inwestycje mają głównie służyć zastępowaniu pracy żywej kapitałem [Kusz, Ruda 2010]. Konieczność taka jest konsekwencją zmian w relacjach cen czynników produkcji, gdzie koszty pracy wykazują największą dynamikę wzrostu [Ziętara 2008]. Powoduje to, że rolnicy preferują pracooszczędne techniki i technologie produkcji, ale za to kapitałochłonne [Runowski 2009]. Przeciętna wartość nakładów inwestycyjnych na 1 pracującego w rolnictwie w Polsce wyniosła 1576,1 zł (tab. 1), przy tym największą wartością tego wskaźnika charakteryzowało się województwo zachodniopomorskie (5019 zł). Najniższe wartości wskaźnik ten przyjął w województwach małopolskim (692,6 zł), podkarpackim (697,7 zł), świętokrzyskim (767,7 zł) oraz lubelskim (901,6 zł).

Ważną informacją charakteryzującą możliwości rozwojowe gospodarstw jest wskaźnik odnowienia środków trwałych, obliczany jako procentowy stosunek wydatków inwestycyjnych brutto do wartości majątku trwałego [Sobczyński 2009]. Najwyższą wartością tego wskaźnika (tab. 1) charakteryzowało się województwo lubuskie (3,35%), wielkopolskie (3,13%), zachodniopomorskie (2,97%) oraz warmińsko-mazurskie (2,7%). Zaś najniższe wartości zanotowano w województwach podkarpackim (1,71%) oraz małopolskim (1,86%).

Dokonując analizy zróżnicowania regionalnego w aktywności inwestycyjnej rolników (tab. 2) można zauważyć, że wartość nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo rolne w województwie zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim oraz wielkopolskim była ponad 2-krotnie dwukrotnie większa niż średnia krajowa. W województwie podkarpackim i małopolskim poziom zrealizowanych inwestycji w gospodarstwie rolniczym to tylko odpowiednio: 29 i 30% średniej krajowej. Podobnie też wartość wydatków inwestycyjnych na 1 ha użytków rolnych w województwach małopolskim i podkarpackim była w kraju najniższa (tylko 19% średniego krajowego poziomu). Również nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na 1 pracującego w rolnictwie oraz w stosunku do wartości brutto środków trwałych przyjmowały wartości najniższe w porównaniu do średniej krajowej w województwie podkarpackim i małopolskim. Na przeciwnym biegunie w przypadku wartości wydatków inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych oraz na jednego pracującego znalazło się województwo zachodniopomorskie (tab. 2). Najwyższym natomiast poziomem odnowienia środków trwałych charakteryzowały się gospodarstwa rolne z województwa: lubuskiego (o 36% wyższy wskaźnik od poziomu krajowego), wielkopolskiego (o 27%) oraz zachodniopomorskiego (o 20%).

Z przeprowadzonej analizy wynika, że poziom wsparcia publicznego w działalności inwestycyjnej rolników w Polsce był zróżnicowany. Przeciętna wartość pomocy finansowej w ramach analizowanych funduszy strukturalnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo rolne wyniosła 2560,5 zł, na 1 ha użytków rolnych – 426,4 zł, zaś na 1 pracującego w rolnictwie 3304 zł (tab. 3). Relacja wartości zrealizowanych płatności w ramach analizowanych funduszy strukturalnych do wartości nakładów inwestycyjnych w Polsce wyniosła 30,1%.

Tabela 2. Porównanie relatywnie wartości nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim wg województw na tle kraju (Polska = 1)

Table 2. The relative comparison of the value investments in Polish agriculture according to provinces on the background of the country (Poland = 1)

Województwo/ Province	Poziom nakładów inwestycyjnych [krotność]/The level of investments (times)			
	na 1 gospodarstwo rolne [zł]/ per one farm [PLN]	na 1 ha UR [zł/ha]/per 1 ha AL [PLN/ha]	na 1 pracującego w rolnictwie [zł]/per one employed person in agriculture [PLN]	w stosunku do wartości brutto środków trwałych w rolnictwie i łowiectwie [%]/as a percentage of gross value of fixed assets in agriculture and hunting [%]
Dolnośląskie	1,16	0,70	1,60	0,93
Kujawsko-pomorskie	1,46	0,61	1,03	0,89
Lubelskie	0,71	0,32	0,57	0,84
Lubuskie	1,55	1,05	2,52	1,36
Łódzkie	0,94	0,42	0,76	0,91
Małopolskie	0,30	0,19	0,44	0,75
Mazowieckie	1,08	0,49	0,91	1,02
Opolskie	1,65	0,85	1,73	1,16
Podkarpackie	0,29	0,19	0,44	0,69
Podlaskie	1,59	0,64	1,03	1,08
Pomorskie	1,83	0,87	1,66	1,03
Śląskie	0,47	0,41	1,08	0,86
Świętokrzyskie	0,56	0,26	0,49	0,82
Warmińsko-mazurskie	2,36	1,11	2,11	1,10
Wielkopolskie	2,28	0,97	1,66	1,27
Zachodniopomorskie	2,58	1,46	3,18	1,20

Zródło: obliczenia własne na podstawie tab. 1

Source: own calculation based on tab. 1

Tabela 3. Poziom wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej gospodarstw rolniczych w Polsce (suma zrealizowanych płatności wszystkich analizowanych działań za lata 2002-2009 – ceny bieżące)

Table 3. The level financial support in investment activity of Polish farms (the sum of realized payments in all analyzed operations from 2002 until 2009 – current prices)

Województwo/ Province	Poziom wsparcia działalności inwestycyjnej/The level of financial support in investment activity			
	na 1 gospodarstwo rolne [zł]/per one farm [PLN]	na 1 ha UR [zł/ha]/per 1 ha AL [PLN/ha]	na 1 pracującego w rolnictwie [zł]/per one employed person in agriculture [PLN]	w stosunku do wartości brutto środków trwałych w rolnictwie i łowiectwie [%]/as a percentage of gross value of fixed assets in agriculture and hunting [%]
Polska	2560,5	426,4	3304,9	30,1
Dolnośląskie	1569,0	196,6	2800,0	16,0
Kujawsko-pomorskie	7587,7	760,5	6970,7	60,9
Lubelskie	1734,8	327,2	1808,8	28,5
Lubuskie	2563,8	262,1	5367,3	19,5
Łódzkie	2270,5	406,5	2367,4	28,3
Małopolskie	551,0	258,6	1033,9	21,4
Mazowieckie	3461,2	557,5	3743,2	37,5
Opolskie	2267,0	269,0	3074,9	16,1
Podkarpackie	359,6	142,1	703,1	14,3
Podlaskie	5339,2	543,8	4435,0	39,2
Pomorskie	5250,5	445,2	6212,5	34,0
Śląskie	546,0	239,1	1683,4	14,2
Świętokrzyskie	1591,8	419,8	1772,7	33,6
Warmińsko-mazurskie	5854,3	401,8	6753,3	29,3
Wielkopolskie	6325,9	678,9	5911,5	32,4
Zachodniopomorskie	3651,0	228,9	5844,9	16,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie Sprawozdanie... 2010, Raport końcowy... 2007, Roczniki Statystyczne za lata 2005-2010

Source: own calculations based on Sprawozdanie... 2010, Raport końcowy... 2007, Roczniki Statystyczne 2005-2010

Tabela 4. Porównanie relatywne wartości wsparcia finansowego w rolnictwie polskim wg województw na tle kraju (Polska = 1)

Table 4. The relative comparison of financial support value in Polish agriculture according to provinces on the background of the country (Poland = 1)

Województwa/ Province	Poziom wsparcia finansowego (krotność)/The level of financial support (times)			
	na 1 gospodarstwo rolne [zł]/per one farm [PLN]	na 1 ha UR [zł/ha]/per 1 ha AL [PLN/ha]	na 1 pracującego w rolnictwie [zł]/per one employed person in agriculture [PLN]	w stosunku do wartości brutto środków trwałych w rolnictwie i łowiectwie [%]/as a percentage of gross value of fixed assets in agriculture and hunting [%]
Dolnośląskie	0,6	0,5	0,8	0,5
Kujawsko-pomorskie	3,0	1,8	2,1	2,0
Lubelskie	0,7	0,8	0,5	0,9
Lubuskie	1,0	0,6	1,6	0,6
Łódzkie	0,9	0,9	0,7	0,9
Małopolskie	0,2	0,6	0,3	0,7
Mazowieckie	1,4	1,3	1,1	1,2
Opolskie	0,9	0,6	0,9	0,5
Podkarpackie	0,1	0,3	0,2	0,5
Podlaskie	2,1	1,3	1,3	1,3
Pomorskie	2,1	1,0	1,9	1,1
Śląskie	0,2	0,6	0,5	0,5
Świętokrzyskie	0,6	1,0	0,5	1,1
Warmińsko-mazurskie	2,3	0,9	2,0	1,0
Wielkopolskie	2,5	1,6	1,8	1,1
Zachodniopomorskie	1,4	0,5	1,8	0,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie tab. 3

Source: own calculations based on tab. 3

Dokonując oceny aktywności rolników w pozyskiwaniu pomocy publicznej w działalności inwestycyjnej można zauważyć znaczne zróżnicowanie. Mimo centralnego rozdzielania unijnych środków o charakterze strukturalnym przeznaczonych na rozwój wsi i rolnictwa występuje zróżnicowanie poziomu ich znaczenia [Kusz, Ruda 2010]. Największą aktywnością w pozyskiwaniu funduszy strukturalnych charakteryzowali się rolnicy z województwa kujawsko-pomorskiego (tab. 4). Ponadto najwyższy poziom nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo charakteryzowały się województwa wielkopolskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie i pomorskie, zaś w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych województwa: wielkopolskie, podlaskie i mazowieckie. W przeliczeniu na jednego pracującego w rolnictwie, oprócz województwa kujawsko-pomorskiego, najwyższy poziom tego wskaźnika wystąpił w województwach: warmińsko-mazurskim, pomorskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim. Pomoc publiczna w największym stopniu finansowała wydatki inwestycyjne w województwach: kujawsko-pomorskim, podlaskim, mazowieckim, świętokrzyskim oraz wielkopolskim.

Dane te wskazują, że większą aktywność w pozyskiwaniu pomocy finansowej w działalności inwestycyjnej wykazują gospodarstwa rolne z województw o większym potencjale produkcyjnym rolnictwa i o większej aktywności inwestycyjnej.

Podsumowanie

Zróżnicowanie regionalne polskiego rolnictwa ma swoje odzwierciedlenie w poziomie aktywności inwestycyjnej rolników, a także w absorpcji środków pomocowych UE przeznaczonych na restrukturyzację i modernizację rolnictwa. W województwach o wyższym poziomie nakładów inwestycyjnych oraz większym potencjale produkcyjnym rolnictwa, poziom wykorzystania środków pomocowych jest większy. Sytuacja taka powoduje dalszy proces pogłębiania się polaryzacja gospodarstw rolniczych i narastanie dysproporcji w poziomie rozwoju rolnictwa poszczególnych regionów.

Pomoc publiczna przeznaczona na restrukturyzację i modernizację rolnictwa trafia głównie do gospodarstw większych, powodując, że silne podmioty stają się jeszcze mocniejsze. W regionach o niskim potencjale produkcyjnym rolnictwa występuje wiele małych gospodarstw rolniczych niewykazujących zdolności rozwojowych, ze względu na brak zdolności do akumulacji i inwestowania. Gospodarstwa te mają także ograniczone możliwości absorpcji środków pomocowych w działalności inwestycyjnej.

Literatura

- Hüttel S., Mußhoff O., Odening M. 2010: Investment reluctance: irreversibility or imperfect capital markets? *European Review of Agricultural Economics*, vol. 37(1), 51-76.
- Kulawik J. 2004: Instrumenty finansowego wspierania rolnictwa. Ich pomiar, wpływ i efektywność. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnictwa*, 19-37.
- Kusz D. 2008: Inwestycje rzeczowe w wybranych gospodarstwach rolniczych Podkarpacia. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. X, z. 3, 362-367.
- Kusz D. 2009: Zróżnicowanie regionalne nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim. *Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 75, 79-89.
- Kusz D., Ruda M. 2010: Poziom wsparcia finansowego Unii Europejskiej w działalności inwestycyjnej polskich gospodarstw rolniczych. *Rocz. Nauk Roln.*, seria G, t. 97, z. 3, 140-146.
- Mikolajczyk J. 2008: Regionalne zróżnicowanie wydatków inwestycyjnych w rolnictwie polskim w latach 2000-2005. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. X, z. 2, 184-187.
- Raport końcowy z realizacji Programu SAPARD w Polsce w latach 2000-2006. 2007: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Obszarów Wiejskich za lata 2005-2010: GUS, Warszawa.
- Runowski H. 2009: Tendencje zmian w organizacji i ekonomice przedsiębiorstw rolnych. *Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 75, 197-210.
- Sobczyński T. 2009: Wpływ wielkości ekonomicznej gospodarstw rolniczych UE na ich możliwości rozwojowe. *Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, Problemy rolnictwa światowego*, t. 9, 159-168.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za rok 2009. 2010: Departament Programowania i Sprawozdawczości, Warszawa.
- Zawalińska K. 2009: Instrumenty i efekty wsparcia Unii Europejskiej dla regionalnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Ziętara W. 2008: Wewnętrzne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa. *Rocz. Nauk Roln.*, seria G, t. 94, z. 2, 80-94.

Summary

The aim of this work was to present and evaluate the level of investment outlay and the level of the EU support in investment activity of Polish farms. It was stated that in the provinces where farms with bigger production capability dominate, the use of the EU structural funds in investment activity is higher than in regions characterized by lower production potential of farms.

Adres do korespondencji:

dr inż. Dariusz Kusz
Politechnika Rzeszowska, Katedra Ekonomii
al. Powstańców Warszawy 8, 35-959 Rzeszów
tel. (17) 865 19 01, e-mail: dkusz@prz.edu.pl